

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ГУДЗЬ ТЕТЯНА ПАВЛІВНА

УДК 336: 330.33.01

**СИСТЕМА РАННЬОГО ВИЯВЛЕННЯ ТА ПОДОЛАННЯ
ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ ПІДПРИЄМСТВ**

08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Одеса-2006

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі фінансів Полтавського університету споживчої кооперації України, м. Полтава.

Науковий керівник:

доктор економічних наук, професор
Ніколенко Сергій Степанович,
Полтавський університет
споживчої кооперації України,
завідувач кафедри економічної теорії

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор
Крамаренко Галина Олександрівна
Дніпропетровський університет
економіки та права,
завідувач кафедри фінансів
та банківської справи

кандидат економічних наук, професор
Поддєрьогін Анатолій Микитович
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана,
завідувач кафедри фінансів підприємств

Провідна установа:

Тернопільський державний
економічний університет
Міністерства освіти і науки України,
кафедра казначейської справи, м. Тернопіль

Захист відбудеться «10» листопада 2006 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.055.02 Одеського державного економічного університету Міністерства освіти і науки України за адресою: 65026, м. Одеса, вулиця Преображенська, 8, ауд. 217.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеського державного економічного університету Міністерства освіти і науки України за адресою: 65026, м. Одеса, вулиця Преображенська, 8.

Автореферат розіслано «04» жовтня 2006 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук, доцент

Баранова В.Г.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасний розвиток економічних відносин у суспільстві ставить якісно нові вимоги до наукових розробок в цілому і, зокрема, у сфері антикризового управління. Фінансово-економічне оздоровлення вітчизняних підприємств потребує запровадження ефективного антикризового моніторингу, методологічна база якого відповідала б сучасним економіко-правовим вимогам.

Дискусія щодо природи фінансової кризи підприємств обумовлена різними підходами до визначення причин її виникнення. Вітчизняні науковці – Бланк І.О., Василенко В.О., Крамаренко Г.О., Лігоненко Л.О., Мозенков О.В., Поддєрьогін А.М., Терещенко О.О., Чумаченко М.Г., Швиданенко Г.О. та інші – продовжують вивчення причинно-наслідкових зв'язків розвитку кризових явищ та пошук шляхів фінансово-економічного оздоровлення підприємств. Розгляд проблем антикризового управління займає належне місце у працях зарубіжних дослідників: Александрова Г.А., Аренса Е., Беляєва С.Г., Богданова А.А., Бріггема Є.Ф., Короткова Е.М., Родіонової Н.В., Стоуна Д., Уолша К. та інших. Досягнення у цій галузі науки досить вагомі. Але разом з тим подальші дослідження виявляють проблеми, які потребують вирішення. Одним з важливих питань є створення дієвої системи раннього виявлення та подолання кризових процесів.

Найбільш серйозним наслідком фінансової кризи на підприємствах є їх банкрутство – явище притаманне сучасній економіці України. Воно супроводжується посиленням соціально-економічних проблем в суспільстві. Тому важливе значення має впровадження на підприємствах антикризової системи, спрямованої на своєчасне розпізнавання загрози банкрутства з метою його попередження.

Реалізація на практиці системи раннього виявлення та подолання фінансової кризи передбачає розробку теоретично обґрунтованої методологічної бази, яка відображає сучасні вимоги. Відомі на сьогодні традиційні методи оцінки кризової ситуації мають певні недоліки: по-перше, неадаптованість зарубіжного інструментарію кризової діагностики до діяльності вітчизняних підприємств; по-друге, поширений управлінський підхід дає загальну характеристику кризовій ситуації, в той час, як прийняття рішень вимагає кількісного обґрунтування; по-третє, серед аналітичних показників діагностики банкрутства не виділено чітких критеріїв, орієнтованих на ідентифікацію ранніх ознак та глибини фінансової кризи; по-четверте, існує неузгодженість методичної та нормативно-правової бази антикризового регулювання в Україні.

Вище викладене підтверджує необхідність поглибленого дослідження методологічних основ раннього виявлення та подолання фінансової кризи підприємств, а також свідчить про актуальність досліджуваної в дисертації проблематики у науковому та практичному плані.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження є складовою частиною науково-дослідної роботи Полтавського університету споживчої кооперації України, що виконувалась за темами: “Управління ресурсним потенціалом торговельних підприємств” (державний реєстраційний номер 0104U010006) (автором проведений аналіз фінансової

спроможності відкритих акціонерних товариств торговельної галузі Полтавської області та обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення діагностики фінансової кризи); “Організаційно-економічний механізм формування стратегії розвитку суб’єктів господарювання” (державний реєстраційний номер 0105V008952) (автором підготовлені методичні рекомендації щодо вибору антикризової стратегії підприємства).

Мета і завдання дослідження. Основною метою дисертаційного дослідження є поглиблення наукового обґрунтування теоретично-методологічних та прикладних засад системи раннього виявлення та подолання фінансової кризи підприємств.

Для досягнення поставленої мети в дисертації були визначені такі задачі:

- дослідити сутність та етапи розвитку фінансової кризи підприємства;
- проаналізувати існуючі теоретичні та методичні підходи до раннього виявлення фінансової кризи на підприємстві та її подолання;
- розвинути методи прогнозування банкрутства підприємств;
- визначити критерії оцінки кризових процесів фінансового стану підприємства;
- розробити систему виявлення фінансової кризи підприємства;
- обґрунтувати комплекс заходів, спрямованих на усунення причин, що обумовлюють кризові явища на підприємстві;
- запропонувати механізм впровадження системи раннього виявлення та подолання фінансової кризи на підприємстві.

Об’єктом дослідження є процеси розвитку та подолання фінансової кризи на мікроекономічному рівні.

Предметом дослідження виступає теоретично-методологічна основа і практична характеристика системи раннього виявлення та подолання фінансової кризи підприємств.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження стали діалектичний метод пізнання та системний підхід до аналізу економічних явищ та процесів, що дало можливість комплексно дослідити науково-практичну проблему раннього виявлення та подолання фінансової кризи підприємств.

Для забезпечення повноти опрацювання теоретично-методологічної бази дослідження та вирішення поставлених у роботі задач використано наступні методи: еволюційний підхід – при розкритті природи фінансової кризи та процесу становлення інституту банкрутства; логічний – для узагальнення наукового досвіду з досліджуваної проблематики, обґрунтування необхідності новітніх розробок у сфері антикризового управління та формулювання висновків; аналізу і синтезу – для класифікації етапів фінансової кризи; індукції та дедукції – для дослідження причинно-наслідкових взаємозв’язків фінансової кризи та розробки методики оцінки глибини її розвитку; аналіз тенденцій – для аналітичного огляду статистичних даних щодо ситуації банкрутства в Україні; вітчизняні і зарубіжні моделі – для діагностики фінансової неспроможності підприємств; порівняння – для зіставлення оцінок ймовірності банкрутства за існуючими моделями; зведення – з метою узагальнення результатів прогнозування банкрутства підприємств в розрізі галузей діяльності; аналіз коефіцієнтів – при розробці системи критеріїв оцінки

глибини розвитку фінансової кризи; графічний метод – для наочного зображення викладених положень; економіко-математичні методи, а саме: кореляційно-регресійний аналіз – для розробки моделей прогнозування банкрутства вітчизняних підприємств різних галузей діяльності; алгоритм Фаррара-Глобера – для оцінки мультиколінеарності в отриманих економіко-математичних моделях.

Обробка цифрового матеріалу здійснювалась з використанням табличного процесору «Microsoft Excel for Windows».

Інформаційною базою дослідження стали законодавчі та нормативно-правові акти України з питань банкрутства і санації підприємств; звітність 333 відкритих акціонерних товариств Полтавської області, надана Головним управлінням економіки Полтавської облдержадміністрації; статистична інформація, опублікована у монографіях і періодичних спеціальних виданнях; фінансова звітність окремих суб'єктів господарювання; наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів та інші літературні джерела.

Наукова новизна одержаних результатів на основі проведеного дослідження щодо розв'язання наукової проблеми раннього виявлення та подолання фінансової кризи полягає в тому, що:

вперше:

- розкритий взаємозв'язок процесів погіршення ліквідності, платоспроможності, прибутковості та фінансової стійкості підприємства на етапах поглиблення і локалізації фінансової кризи, що формує комплексне розуміння її сутності як самостійного об'єкту управління;

- класифіковані послідовні фази активного розвитку і подолання фінансової кризи на основі групування негативних процесів щодо ліквідності, платоспроможності, прибутковості та фінансової стійкості підприємства, що дозволило обґрунтовано розмежувати стадії ранніх кризових проявів, настання та усунення банкрутства;

удосконалено:

- змістовну характеристику понять антикризового управління: «фінансової кризи» як дисбалансу фінансової рівноваги, що виникає на циклічній основі взаємопов'язаних та взаємообумовлених кризових явищ; та «банкрутства підприємства» як кінцевої стадії активного розвитку фінансової кризи;

- комплексний підхід щодо виявлення кризового фінансового стану підприємства на основі системи критеріїв оцінки криз ліквідності, платоспроможності, прибутковості та загрози втрати фінансової стійкості, що дозволяє встановити стадію розвитку кожної з них;

набуло подальшого розвитку:

- методи монокритеріальної діагностики банкрутства за допомогою економіко-математичних моделей прогнозування фінансової автономії підприємств різних галузей економіки;

- класифікація заходів фінансово-економічного оздоровлення підприємства за двома ознаками – стадією розвитку фінансової кризи та етапом життєвого циклу підприємства;

– підходи оцінювання причинно-наслідкових зв'язків розвитку фінансової кризи на підприємстві.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання теоретичних і практичних розробок, викладених у дисертації, в діяльності суб'єктів господарювання та навчальному процесі.

Запропонована система раннього виявлення та подолання фінансової кризи придатна для використання при вирішенні різнопланових практичних завдань. Це підтверджується впровадженням основних результатів дисертаційного дослідження в практику діяльності Полтавського обласного сектору з питань банкрутства для реалізації державної політики щодо запобігання фінансовій неспроможності підприємств, а також забезпечення умов здійснення процедур відновлення платоспроможності боржників (акт №49 від 07.02.06р.); товариства з обмеженою відповідальністю «Полтавський регіональний консалтинговий центр» для проведення аналізу фінансово-господарської діяльності, розробки планів санації, бізнес-планів, оцінки санаційної спроможності та інвестиційної привабливості підприємств (акт №25 від 17.04.06р.); Головного управління економіки Полтавської обласної державної адміністрації з метою розвитку методичного забезпечення оцінки фінансового стану підприємств та пошуку шляхів попередження їх банкрутства (акт №3-20/301 від 06.03.06р.); Полтавського Центрального відділення Національної акціонерної страхової компанії «Оранта» для оцінки фінансового стану підприємств-страхувальників та об'єктів інвестування (акт №337 від 13.03.06р.).

Значення результатів дисертаційної роботи для теорії полягає в обґрунтуванні методологічних засад системи раннього виявлення та подолання фінансової кризи підприємств, що дозволило удосконалити категорійний апарат антикризового управління та розвинути аналітичний підхід до кризової діагностики. Теоретичні та методичні розробки дисертації використані в Полтавському університеті споживчої кооперації України при викладенні окремих тем навчальних курсів “Фінансова санація та банкрутство підприємств”, “Фінансовий аналіз” та “Економічний аналіз” (акт №45-30/14 від 07.04.06р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є завершеним науковим дослідженням важливої теоретично-методологічної проблеми раннього виявлення та подолання фінансової кризи підприємств. Теоретичні розробки, обґрунтування та висновки, які містить робота, одержані автором самостійно на підставі всебічного вивчення, аналізу та узагальнення теоретичного і практичного матеріалу, а також шляхом дослідження фінансового стану відкритих акціонерних товариств Полтавської області. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, використані лише ті ідеї та положення, які є результатом особистої науково-дослідної роботи здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні результати проведеного дослідження обговорювалися і отримали позитивну оцінку на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Економічні проблеми розвитку регіонів та підприємств на початку XXI ст.» (м. Полтава, 2001 р.), Першій Міжнародній (Другій Всеукраїнській) науковій конференції студентів та молодих вчених «Управління розвитком соціально економічних систем: глобалізація, підприємництво, сталі економічне зростання» (м. Донецьк, 2001 р.), науково-практичній конференції

«Розвиток корпоративного управління в глобальному середовищі» (м. Тернопіль, 2004 р.), Першій Міжнародній науково-практичній конференції «Науковий потенціал світу '2004» (м. Дніпропетровськ, 2004 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток економіки в трансформаційний період: глобальний та національний аспекти» (м. Запоріжжя, 2005 р.), Четвертій Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія і практика антикризового менеджменту» (м. Пенза, 2006 р.).

Публікації. За основними положеннями наукового дослідження опубліковано: у фахових виданнях 9 статей загальним обсягом 4,1 д.а., з яких особисто автору належить 2,6 д.а.; у збірниках науково-практичних конференцій 6 тез доповідей загальним обсягом 0,9 д.а., з яких 0,8 д.а. – авторські.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів і висновків, викладених на 176 сторінках машинописного тексту. Робота містить 4 таблиці, 21 рисунок, 18 додатків і список використаних літературних джерел із 153 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** розкрито актуальність теми, визначено мету та завдання, окреслено предмет та об'єкт дослідження, визначено наукову новизну і практичне значення одержаних результатів роботи.

У **першому розділі «Теоретично-методологічні засади системи раннього виявлення та подолання фінансової кризи підприємства»** розглянуто наукові положення теорії криз, концепцій життєвого циклу підприємства та максимізації вартості корпоративних прав, методологічні підходи до визначення кризової ситуації, а також економіко-правові аспекти інституту банкрутства. Це дозволило розвинути термінологічний апарат антикризового управління через уточнення економічної сутності ключових понять дисертаційного дослідження, а саме:

1. Фінансова криза – це дисбаланс фінансової рівноваги підприємства, який породжений циклічним розвитком взаємопов'язаних та взаємообумовлених кризових явищ і веде до знецінення власного капіталу за відсутності адекватних антикризових заходів.

2. Банкрутство підприємства є кінцевою стадією фінансової кризи, яка розвинулась внаслідок незадовільного управління ресурсним потенціалом, фінансових прорахунків, неврахування впливу різноманітних факторів мікро- і макросередовища, і тому правомірно визнається як неспроможність забезпечити конкурентне функціонування в ринкових умовах.

3. Система раннього виявлення та подолання фінансової кризи – це моніторинг параметричних характеристик кризових процесів з метою своєчасної ідентифікації їх ранніх ознак, причин поглиблення та наступної розробки адекватної антикризової програми. Вона являє собою складну систему, елементами якої є дві самостійні і взаємопов'язані частини: перша – підсистема виявлення кризи – найбільш складна і важлива, оскільки забезпечує адекватне розв'язання завдань другої – підсистеми подолання кризи. Система раннього виявлення та подолання розглядає розвиток фінансової кризи та її локалізацію як цілісний процес, який є самостійним об'єктом управління (рис. 1).

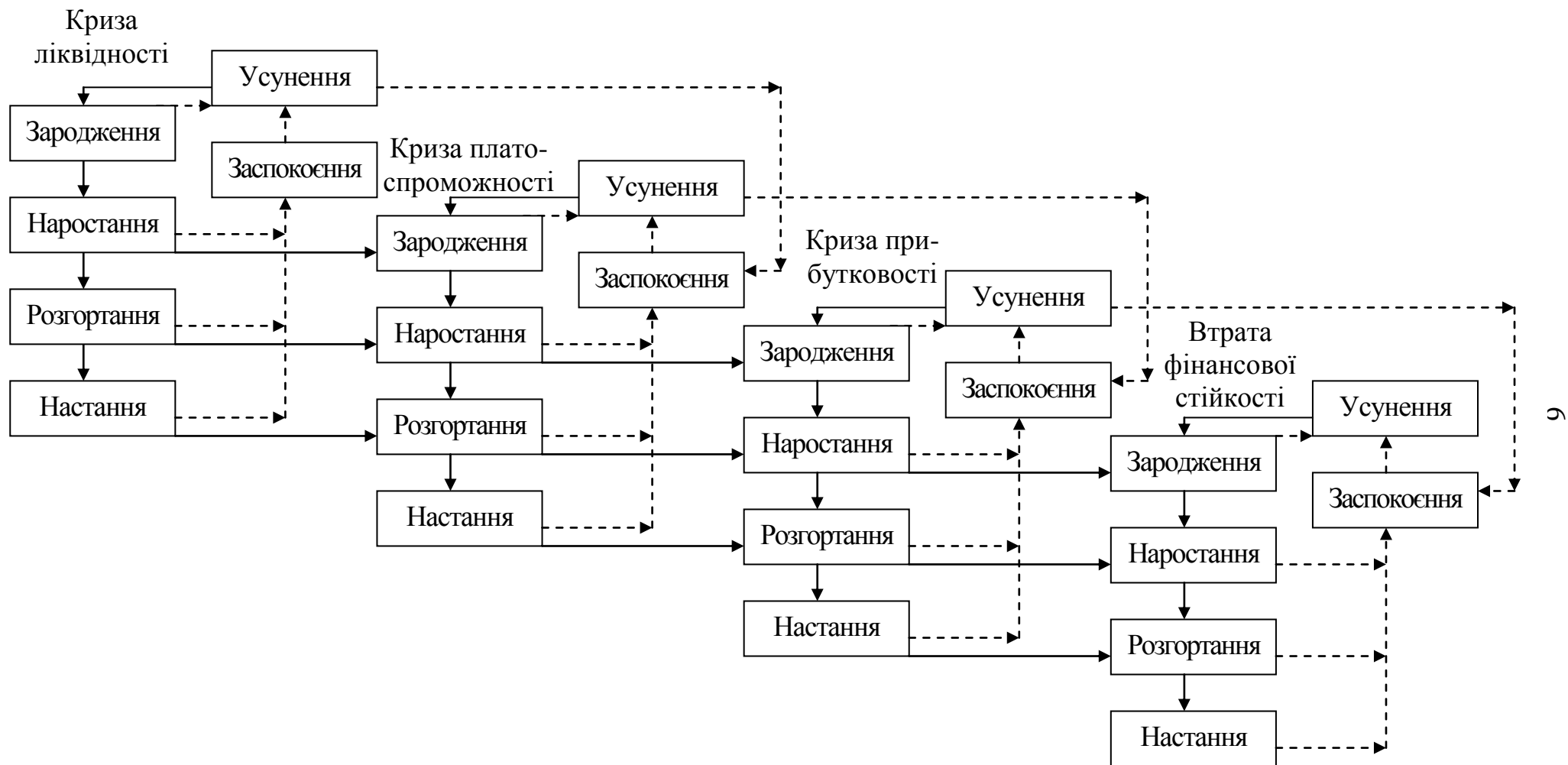

Рис. 1. Взаємозв'язок етапів активного розвитку та подолання фінансової кризи:

————— - поглиблення фінансової кризи;

----- - подолання фінансової кризи.

Комплексне вивчення вертикальних та паралельних взаємозв'язків фінансової кризи дозволило представити фінансову кризу як складний процес трансформації одного виду кризи в інший з перспективою лавиноподібного розвитку негативних явищ, наслідком якого є банкрутство підприємства. Розвиток паралельних зв'язків фінансової кризи характеризує її масштаби і являє собою послідовну активізацію кризи ліквідності, кризи платоспроможності, кризи прибутковості, загрози втрати фінансової стійкості. Поглиблення кризових процесів характеризується вертикальними зв'язками. Накопичення причин інтенсифікації розгортання одного виду кризи прискорює її наростання на кожній наступній стадії.

Перші кризові прояви у вигляді порушення ліквідності майна започатковують процес порушення фінансової рівноваги. Оскільки ліквідність виступає матеріальною основою платоспроможності, то уповільнення процесу перетворення активів у засоби платежу обумовлює порушення розрахунково-платіжної дисципліни суб'єкта господарювання. Відповідно уповільнення оборотності майна та дефіцитний чистий грошовий потік негативно впливають на формування прибутку. Наслідком цього стає скорочення рефінансування власного капіталу, зниження вартості підприємства до рівня, нижчого за ліквідаційну вартість активів.

За таких фінансово-економічних обставин підприємство може бути визнане банкрутом в законодавчо встановленому порядку, оскільки в його розпорядженні знаходиться майно в обсязі, недостатньому для задоволення всіх вимог кредиторів. Розвиток фінансової кризи зумовлює банкрутство підприємства-боржника, що для власників означає повну втрату вкладеного капіталу. Недопущення такого розвитку подій є метою системи раннього виявлення та подолання фінансової кризи.

Узагальнення результатів теоретичного дослідження підходів антикризового управління до виявлення кризової ситуації та обґрунтування рішень по виходу з неї дозволило визначити основні положення системи раннього виявлення та подолання фінансової кризи:

- будь-яке управління у певній мірі повинно бути антикризовим і тим більше у міру входження підприємства в смугу кризового розвитку;
- здійснення антикризових заходів проектується паралельно розгортанню фінансової кризи – від початку виникнення до досягнутої стадії поглиблення. Встановлений таким способом контроль над кризовим процесом забезпечує вплив на його причини, а не наслідки;
- поглиблення фінансової кризи подовжує траєкторію здійснення антикризових заходів, що обумовлює підвищення витрат ресурсів;
- усуненню кожного наступного виду фінансової кризи передують ліквідація попереднього виду кризи;
- адекватна протидія кризовим процесам на стадії зародження – найкоротший шлях до їх подолання.

За функціонування підприємства в нормальних умовах система раннього виявлення та подолання фінансової кризи виступає як інструмент контролю його фінансового стану. А в кризовій ситуації вона виконує роль сигналізаційної системи щодо виникнення загрози банкрутства та забезпечує вибір адекватних заходів антикризового управління.

Другий розділ «Комплексна діагностика фінансової кризи підприємства» присвячений вирішенню завдань, пов'язаних із розробкою підсистеми виявлення кризових процесів. Вона передбачає прогнозування банкрутства підприємства та оцінку параметрів фінансової кризи з розпізнаванням її причинно-наслідкових зв'язків на ранніх стадіях розвитку.

Практичне визнання ефективних методів діагностики фінансової неспроможності суб'єктів господарювання отримали економіко-математичні моделі. Але питання доцільності використання в Україні розроблених зарубіжних методик є проблемним. Порівняльний аналіз результатів прогнозування банкрутства відкритих акціонерних товариств Полтавської області за існуючими методами монокритеріальної діагностики банкрутства дозволив дійти висновку про те, що використання відомих в закордонній практиці моделей для українських підприємств не дає надійних результатів, а вітчизняний інструментарій є мало розвиненим. Це обумовило необхідність розробки моделей, орієнтованих на виявлення загрози фінансової неспроможності з урахуванням сучасних правових норм законодавства про банкрутство в Україні та показників фінансового стану підприємств, диференційованих за видом економічної діяльності. Для фіксації порогу банкрутства було обрано коефіцієнт автономії. Вибір обґрунтовується тим, що даний показник характеризує рівень залежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування, дозволяючи одночасно оцінити достатність майна підприємства для погашення вимог кредиторів (табл. 1).

Розробка економіко-математичних моделей прогнозування банкрутства підприємств виходила із визначення найбільш вагомих факторів, що характеризують стадії фінансової кризи та впливають на загальний рівень фінансової автономії підприємств, класифікованих за галузевою ознакою діяльності. Сформульоване комплексне завдання було вирішене шляхом економіко-математичного опрацювання даних в процесі кореляційно-регресійного аналізу. Тож напрацьований науково-практичний досвід прогнозування банкрутства знайшов своє продовження у розширенні інструментарію оцінки фінансової автономії підприємств п'яти галузей економіки: виробництва, торгівлі, сільського господарства, транспорту та будівництва.

Переваги запропонованих економіко-математичних моделей прогнозування банкрутства полягають у тому, що:

- інтегральний показник одночасно є індикатором загрози втрати фінансової незалежності для власників і характеризує економічні підстави для відкриття судового провадження у справі про банкрутство підприємства;
- прогнозування загального рівня фінансової незалежності проводиться на даних публічної звітності підприємства, чим забезпечується доступність практичного використання моделей;
- кожна з моделей включає критерії оцінки всіх стадій фінансової кризи, якими виступають найбільш інформативні показники діагностики фінансово-економічної діяльності підприємства;
- моделі дозволяють прогнозувати банкрутство підприємств з урахуванням галузі діяльності, що забезпечує адекватність їх застосування.

Моделі прогнозування банкрутства підприємств різних галузей економіки

Галузь	Модель
А	Б
Виробництво	$Y = 0,4190 + 0,0289 \cdot X_1 + 0,0245 \cdot X_2 - 0,0175 \cdot X_3 + 0,0036 \cdot X_4 - 0,2166 \cdot X_5,$ де X_1 – коефіцієнт структури джерел формування оборотних коштів; X_2 – коефіцієнт співвідношення необоротних та оборотних активів; X_3 – коефіцієнт співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованості; X_4 – коефіцієнт рентабельності основного виду діяльності; X_5 – коефіцієнт кредиторської заборгованості; Y – коефіцієнт автономії.
Транспорт	$Y = 0,4733 + 0,0948 \cdot X_1 + 0,0142 \cdot X_2 + 0,0374 \cdot X_3 + 0,0429 \cdot X_4 + 0,1388 \cdot X_5,$ де X_1 – коефіцієнт співвідношення сукупних доходів та витрат; X_2 – коефіцієнт покриття всіх зобов'язань матеріальними активами; X_3 – коефіцієнт забезпечення формування оборотних активів власними, довго- та короткостроковими коштами; X_4 – коефіцієнт покриття чистим грошовим потоком поточних зобов'язань; X_5 – коефіцієнт інвестування довгострокових активів; Y – коефіцієнт автономії.
Будівництво	$Y = -0,2081 + 0,2195 \cdot X_1 + 0,0408 \cdot X_2 + 0,0045 \cdot X_3 - 0,3159 \cdot X_4 + 0,7478 \cdot X_5,$ де X_1 – коефіцієнт мобільності власних оборотних коштів; X_2 – коефіцієнт швидкої ліквідності; X_3 – коефіцієнт рентабельності оборотних коштів за нерозподіленим прибутком; X_4 – коефіцієнт кредиторської заборгованості; X_5 – коефіцієнт реальної вартості матеріальних активів; Y – коефіцієнт автономії.
Торгівля	$Y = 0,7800 + 0,0245 \cdot X_1 + 0,0006 \cdot X_2 - 0,0001 \cdot X_3 + 0,0144 \cdot X_4 + 0,0075 \cdot X_5,$ де X_1 – коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами формування запасів; X_2 – коефіцієнт покриття чистим грошовим потоком поточної фінансової потреби; X_3 – період погашення дебіторської заборгованості; X_4 – коефіцієнт рентабельності основного виду діяльності; X_5 – коефіцієнт структури джерел формування оборотних коштів; Y – коефіцієнт автономії.
Сільське господарство	$Y = 0,1152 + 0,0401 \cdot X_1 + 0,0310 \cdot X_2 + 0,0223 \cdot X_3 - 0,0002 \cdot X_4 + 0,0031 \cdot X_5,$ де X_1 – коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами формування запасів; X_2 – коефіцієнт покриття; X_3 – коефіцієнт рентабельності оборотних коштів за нерозподіленим прибутком; X_4 – період погашення кредиторської заборгованості; X_5 – питома вага запасів в загальній сумі оборотних активів; Y – коефіцієнт автономії.

Для виявлення ранніх ознак фінансової кризи та встановлення причинно-наслідкових зв'язків в рамках системи передбачається проведення спеціалізованих розрахунків. Вони дозволяють охарактеризувати глибину кожного виду кризи шляхом виявлення негативних явищ у вигляді взаємозв'язків та залежностей між економічними процесами, притаманними певним стадіям кризового розвитку.

За основний принцип діагностики обрано комбінований підхід, який дозволяє одночасно застосовувати аналіз відхилень фактичної величини критерію від його оптимальної межі та аналіз тенденцій взаємопов'язаних показників. Тобто акцент при розробці методики зроблено на параметри, що мають динамічний характер, а не статичні розрахунки, що особливо важливо при відстеженні ранніх проявів фінансової кризи.

Запропонована автором система критеріїв розпізнавання стадій окремих видів фінансової кризи включає оцінку:

- кризи ліквідності на основі дослідження динаміки структури майна підприємства та його загальної вартості, зміни залишків запасів товарно-матеріальних цінностей та дебіторської заборгованості у співставленні з тенденцією обсягу діяльності;

- кризи платоспроможності за динамікою коефіцієнта покриття; за співвідношенням темпів росту поточних зобов'язань та оборотних коштів, виручки від реалізації та кредиторської заборгованості; за зміною величини та напрямку чистого грошового потоку, фінансового циклу;

- кризи прибутковості виходячи із взаємозв'язку: кінцевого фінансового результату з динамікою доходів і витрат; нерозподіленого прибутку і власних оборотних коштів; темпів росту валового прибутку та активів; валового, операційного, фінансово-інвестиційного прибутку; ефективності використання оборотних коштів та прибутку;

- загрози втрати фінансової стійкості за співставленням темпів росту між: власним та залученим капіталом; власними оборотними коштами та оборотними активами; власним капіталом та необоротними активами; кінцевим фінансовим результатом, нерозподіленим прибутком, власними оборотними коштами та чистими активами; сукупними зобов'язаннями та вартістю майна.

Запропонована система критеріїв відноситься до експрес-діагностики, оскільки розрахунок проводиться на підставі даних публічної звітності підприємства. Це забезпечує доступність інформаційної бази, скорочує витрати часу на її підготовку, дозволяє зробити процес дослідження регулярним.

За функціональним спрямуванням система критеріїв є комплексною та включає аналіз чотирьох аспектів фінансового стану: ліквідності, платоспроможності, прибутковості, фінансової стійкості, а також характеристику на їх основі ситуації банкрутства. Їй притаманна важлива риса – гнучкість при введенні в рамки будь-якої економічної системи. Запропонований перелік критеріїв може бути оновлений, розширений, уточнений, специфікований, приведений у відповідність до змін економіко-правових умов діяльності підприємств.

Визначення критеріїв щодо розпізнавання стадій окремих кризових процесів є одним з кроків у системі раннього виявлення та подолання фінансової кризи на підприємстві. Їх призначення полягає у створенні інформаційної основи для

ідентифікації глибини фінансової кризи в цілому з наступним визначенням адекватних антикризових заходів.

У третьому розділі «Механізм впровадження системи раннього виявлення та подолання фінансової кризи підприємств» обґрунтовано послідовність розробки антикризової політики, адекватної виявленим параметрам кризи. Вихідним елементом є ідентифікація глибини фінансової кризи шляхом класифікації її розвитку за фазою, стадією і типом фінансового стану підприємства. Така систематизація здійснюється з використанням таблиці 2.

Таблиця 2

Стадії та фази розвитку фінансової кризи на етапі її активного розвитку

Тип фінансового стану	Передкризовий з виникненням передумов розвитку фінансової кризи		Передкризовий з поглибленням фінансової кризи		Кризовий зі стрімким розвитком фінансової кризи		Кризовий з досягненням піку розвитку фінансової кризи
	1	2	3	4	5	6	
Фаза фінансової кризи							
Стадії видів фінансової кризи	Зародження						
	Криза ліквідності	Наростання					
		Зародження	Розгортання				
	Криза платоспроможності	Наростання	Настання				
		Зародження	Розгортання				
	Криза прибутковості	Наростання	Настання				
		Зародження	Розгортання				
		Втрата фінансової стійкості	Наростання	Настання			
							Настання
	Стадія фінансової кризи	Прояв ранніх ознак фінансової кризи		Зародження банкрутства	Наростання банкрутства	Розгортання банкрутства	Настання банкрутства

На етапі активного розвитку фінансової кризи виділені сім фаз. Передкризовий фінансовий стан підприємства охоплює першу та другу фазу. Відповідно, на них відбувається зародження початкової стадії фінансової кризи – кризи ліквідності, наростання якої спонукає появу перших негативних проявів неплатоспроможності. Перехід до третьої фази характеризує стан підприємства поглибленням фінансової кризи. Воно продовжується на четвертій фазі, якій

притаманні всі ознаки зародження банкрутства: настання кризи ліквідності супроводжується розгортанням неплатоспроможності, виникненням збитковості та поєднується з початком формуванням загрози втрати фінансової стійкості. Стрімкий розвиток фінансової кризи проходить на п'ятій та шостій фазі, для яких характерним є стабілізація у часі негативних наслідків. Стійкі деструктивні зміни в кругообігу ресурсів перешкоджають нормальному проходженню відтворювальних процесів в діяльності підприємства, внаслідок чого настає банкрутство.

Подолання фінансової кризи проходить за двома етапами, описаними у таблиці 3.

Таблиця 3

Стадії та фази розвитку фінансової кризи на етапі її локалізації

Посткризовий фінансовий стан на етапі				
відновлення платоспроможності			відновлення фінансової рівноваги	
Фаза локалізації розвитку фінансової кризи				
-4	-3	-2	-1	0
Заспокоєння				
Криза ліквідності	Усунення			
	Заспокоєння			
Криза платоспроможності	Криза	Усунення		
		Заспокоєння		
		Криза прибутковості	Усунення	
			Заспокоєння	
Втрата фінансової стійкості				Усунення
Стадія локалізації розвитку фінансової кризи				Стадія усунення банкрутства

Відновлення платоспроможності досягається по завершенні виплати заявлених вимог кредиторів та налагодженні розрахунково-платіжної дисципліни шляхом ефективного контролю за дотриманням договірних умов та податкового законодавства. А досягнення порогу беззбитковості, необхідного рівня самофінансування при формуванні та підтриманні раціональної структури капіталу, свідчить про відновлення фінансової рівноваги.

Графічно описана крива руху фінансової кризи буде мати вигляд спіралі навколо вісі часу, як показано на рис. 2.

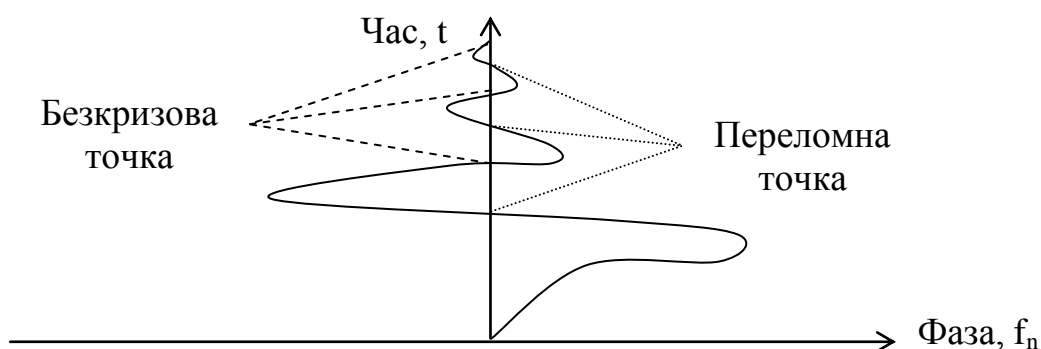

Рис. 2. Характер розвитку фінансової кризи

Пояснення розвитку фінансової кризи базується на таких основних принципах: по-перше, чим крива пологіша, тим стрімкіший характер має розвиток фінансової кризи; по-друге, після відхилення стану економічної системи вправо (етап активного кризового розвитку) її приведенню до рівноваги передуює відхилення вліво (етап локалізації кризи); по-третє, зменшення витків спіралі свідчить про дієвість антикризових заходів.

Таким чином, розроблена підсистема виявлення фінансової кризи є придатною для визначення на її основі адекватних шляхів фінансово-економічного оздоровлення підприємства.

Обґрунтування вибору превентивних чи санаційних процедур адекватних кризовому розвитку з метою запобігання банкрутству базується на класичній концепції санації та критичному аналізі наукового досвіду класифікації антикризового інструментарію. Це дозволило виділити реструктуризацію як пріоритетну форму фінансово-економічного оздоровлення підприємства і систематизувати її види за доцільністю застосування в межах певної санаційної стратегії на визначеному етапі життєвого циклу підприємства.

Формування оздоровчих процедур розпочинається із визначення виду санаційної стратегії в залежності від етапу життєвого циклу підприємства: захисна, наступальна або часткове їх поєднання. Мета санації формулюється у відповідності до глибини розвитку фінансової кризи. Вона може бути превентивна (адаптаційна) в рамках досудової санації або санаційна (відновлювальна) у судовому порядку. В якості шляхів досягнення визначеної мети антикризової політики обирається комплекс реструктуризаційних заходів у відповідності до антикризової стратегії та стадії життєвого циклу підприємства.

Для кожного з варіантів антикризової програми в дисертації складено типовий набір санаційних інструментів, який коригується з урахуванням виявлених причинно-наслідкових зв'язків фінансової кризи та швидкості її розвитку. В такий спосіб забезпечується оперативне формування оздоровчих заходів, адекватних кризовим процесам.

Прикладний характер запропонованої системи раннього виявлення та подолання фінансової кризи підприємств розкривається у синтезованому механізмі її практичної реалізації. Він забезпечує:

- цілісне вивчення кризової ситуації та особливостей реагування на неї;
- адаптованість системи в умовах конкретного підприємства;
- циклічний характер функціонування системи;
- придатність системи для використання в практичній діяльності різних

суб'єктів економічних відносин, а саме: власників – для аналітичного обґрунтування фінансового стану підприємств; кредиторів – для визначення фінансової надійності контрагентів; інвесторів – для оцінки привабливості об'єктів інвестування; господарських судів – для з'ясування санаційної спроможності боржника.

Проведене науково-практичне дослідження фінансової кризи довело, що успішне антикризове управління підприємством визначається своєчасністю розпізнавання його кризового стану. У стані банкрутства підприємство може опинитися при ігноруванні ранніх фаз розвитку фінансової кризи або через невірний вибір антикризової стратегії. Розбалансованість внутрішнього фінансового

механізму негативно позначається на спроможності підприємства до самостійного виходу з кризової ситуації. Його ресурсний потенціал поступово втрачається через традиційне використання в якісно нових (кризових) умовах функціонування. Саме тому важливим є своєчасне переведення підприємства на режим антикризового управління шляхом впровадження системи раннього виявлення та подолання фінансової кризи. Реалізація адекватних заходів на початкових стадіях розвитку кризових процесів дозволить зберегти внутрішній потенціал підприємства, мобілізація якого створить основу недопущення банкрутства.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та новий підхід до вирішення наукового завдання, важливого як з точки зору теорії, так і практики раннього виявлення та подолання фінансової кризи підприємств. Основні висновки та пропозиції, які є результатом проведеного дослідження, полягають у наступному:

1. Фінансову кризу можна розглядати як стимулюючий фактор до якісних перетворень в діяльності підприємства. Реалізація такої функції фінансової кризи ґрунтується на антикризовій стратегії, яка розроблена з урахуванням виявлених параметрів кризових процесів (глибини та швидкості) та ресурсного потенціалу підприємства. Часове обмеження для розробки та реалізації заходів фінансово-економічного оздоровлення пов'язане із своєчасністю розпізнавання кризових проявів. Цим обумовлюється необхідність та доцільність розробки системи раннього виявлення та подолання фінансової кризи підприємств як раціонального інструменту антикризового управління. Призначення такої системи полягає в ідентифікації причинно-наслідкових зв'язків кризових процесів та застосуванні до них превентивних або санаційних заходів з метою збереження самостійної ефективно функціонуючої господарської одиниці.

2. Результатом теоретичного дослідження кризових закономірностей стало розкриття взаємозв'язку етапів активного розвитку фінансової кризи та її локалізації як самостійного об'єкту управління для системи раннього виявлення та подолання. Комплексне дослідження вертикальних та паралельних кризових взаємозв'язків дозволило охарактеризувати фінансову кризу як складний процес послідовної активізації криз ліквідності, платоспроможності, прибутковості та загрози втрати фінансової стійкості, наслідком якого є банкрутство підприємства.

3. Застосування системного підходу до розкриття теоретичних засад системи раннього виявлення та подолання фінансової кризи дозволило визначити її як складну систему, елементами якої є дві самостійні і взаємозв'язані частини: перша – підсистема виявлення кризи – більш складна і важлива, оскільки забезпечує адекватне розв'язання завдань другої – підсистеми подолання кризи. Система раннього виявлення та подолання фінансової кризи виходить з того, що будь-яке управління у певній мірі повинне бути антикризовим. Звідси її роль у фінансовому менеджменті полягає в аналітичній характеристиці кризових процесів для кількісного обґрунтування рішень щодо їх подолання.

4. Запропонована підсистема виявлення фінансової кризи, орієнтована на ідентифікацію її ранніх проявів, глибини та швидкості розвитку, включає:

- отримані економіко-математичні моделі для прогнозування банкрутства підприємств п'яти галузей економіки: виробництва, торгівлі, сільського господарства, транспорту та будівництва;

- обґрунтовану систему критеріїв розпізнавання стадії розвитку криз ліквідності, платоспроможності, прибутковості та загрози втрати фінансової стійкості;

- розроблену класифікацію етапів поглиблення та локалізації фінансової кризи за фазами, стадіями і типом фінансового стану підприємства;

- запропоновану типологію причин кризового стану для систематизації та оцінки причинно-наслідкових зв'язків фінансової кризи.

5. Підсистема подолання фінансової кризи використовує результати оцінки її параметрів для формування комплексу антикризових процедур, з урахуванням:

- результату прогнозу банкрутства, який уточнює постановку мети: при відсутності загрози фінансового розорення реалізується мета прориву, за несприятливих перспектив ставиться мета виживання;

- етапу життєвого циклу підприємства, який формує вид санаційної стратегії: захисну, наступальну або їх часткове поєднання;

- глибини розвитку фінансової кризи, яка формулює ціль антикризової тактики: превентивну в рамках досудової санації або санаційну у судовому порядку. В якості шляхів досягнення цілей обирається група заходів реструктуризації у відповідності до антикризової стратегії та стадії життєвого циклу підприємства;

- класифікованих інструментів фінансово-економічного оздоровлення підприємства за двома ознаками – стадією розвитку фінансової кризи та етапом життєвого циклу підприємства.

6. Розроблена підсистема подолання фінансової кризи дозволяє оперативно підібрати типовий каталог санаційних заходів, який підлягає уточненню на основі:

- швидкості кризових процесів, яка визначає часові ресурси для здійснення антикризових заходів;

- першопричин виникнення фінансової кризи, з урахуванням яких підприємство індивідуально добирає санаційні заходи.

7. Запропонований механізм впровадження системи раннього виявлення та подолання фінансової кризи на підприємстві є комплексом організаційних, інформаційних, методичних та управлінських процедур, призначених для розробки дієвої антикризової програми. Практична реалізація системи має універсальний характер і разом з тим є досить гнучкою. Це дозволяє адаптувати її в умовах конкретного підприємства з метою піднесення системи управління на якісно новий рівень, що забезпечуватиме передбачуваний розвиток діяльності і запобігатиме внутрішнім деструктивним процесам.

8. Проведені експериментальні розрахунки довели адаптованість системи раннього виявлення та подолання фінансової кризи для впровадження на вітчизняних підприємствах з метою вирішення різнопланових практичних завдань, а саме: проведення аналізу фінансового стану, розробка плану санації, бізнес-плану, оцінка кредитоспроможності, санаційної спроможності, ефективності антикризової програми, інвестиційної привабливості.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

I. Статті у фахових виданнях:

1. Гудзь Т.П. Індикатори кризи фінансової стійкості підприємства // Торгівля і ринок України: Темат. зб. наук. пр. – Вип. 17. – Донецьк: ДонДУЕТ. – 2004. – Т.3. – С. 39-47. (0,5 д.а.).
2. Гудзь Т.П. Механізм діагностики фінансової кризи // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. пр. – Вип. 196. – Дніпропетровськ: ДНУ. – 2004. – Т.4. – С. 816-821. (0,4 д.а.).
3. Гудзь Т.П. Практика застосування зарубіжних та вітчизняних методик діагностики банкрутства підприємств // Світ фінансів: Наук. журнал. – Вип. 3-4 (4-5). – Тернопіль: ТДЕУ. – 2005. – С. 111-121. (0,7 д.а.).
4. Гудзь Т.П. Санаційний інструментарій системи раннього реагування та попередження фінансової кризи на підприємстві // Вісник Львівської комерційної академії. – Вип. 18. – Львів: ЛКА. – 2005. – Ч. 2. – С. 203-207. (0,3 д.а.).
5. Ніколенко С.С., Губачов В.П., Гудзь Т.П. Діагностика в антикризовому управлінні // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. пр. – Вип. 201. – Дніпропетровськ: ДНУ. – 2005. – Т.4. – С. 882-889. (0,5 д.а., з них авторських – 0,2 д.а.). Особистий внесок здобувача – обґрунтування функцій діагностики в антикризовому управлінні.
6. Ніколенко С.С., Гудзь Т.П. Історія та перспективи розвитку інституту банкрутства // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. пр. – Вип. 189. – Дніпропетровськ: ДНУ. – 2004. – Т.1. – С. 259-266. (0,5 д.а., з них авторських – 0,2 д.а.). Особистий внесок здобувача – висвітлення інституту банкрутства в історичному та сучасному ракурсі.
7. Ніколенко С.С., Гудзь Т.П. Система раннього реагування та попередження фінансової кризи на підприємстві // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. пр. – Вип. 191. – Дніпропетровськ: ДНУ. – 2004. – Т.2. – С. 589-594. (0,4 д.а., з них авторських – 0,1 д.а.). Особистий внесок здобувача – формулювання визначення, мети, задач та етапів функціонування системи раннього реагування і попередження фінансової кризи на підприємстві.
8. Ніколенко С.С., Гудзь Т.П. Удосконалення методичної бази діагностики банкрутства підприємств // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. пр. – Вип. 190. – Дніпропетровськ: ДНУ. – 2004. – Т.3. – С. 849-859. (0,7 д.а., з них авторських – 0,2 д.а.). Особистий внесок здобувача – характеристика фінансового стану відкритих акціонерних товариств Полтавської області та пропозиції по удосконаленню методики діагностики банкрутства вітчизняних підприємств.
9. Токар О.В., Гордєєва А.Г., Гудзь Т.П. Елементи формування механізму антикризового управління підприємства // Регіональні перспективи: Наук.-практ. журнал. – Кременчук: Асоціація «Перспектива». – 2003. – №2-3 (27-28). – С. 173-174. (0,1 д.а., з них авторських – 0,03 д.а.). Особистий внесок здобувача – обґрунтування взаємозв'язку ліквідності, платоспроможності, прибутковості та структури капіталу підприємства.

II. Публікації в інших виданнях:

10. Гудзь Т.П. Економіко-правові аспекти управління підприємством в кризовому фінансовому становищі // Матеріали I Міжнар. (II Всеукр.) наук. конф.

студентів та молодих вчених «Управління розвитком соціально економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання», Донецьк, 11-14 грудня 2001 р. – Донецьк: ДНУ. – 2001. – Ч.1. – С. 89-92. (0,2 д.а.).

11. Гудзь Т.П. Прогнозування банкрутства торгівельного підприємства // Матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. «Науковий потенціал світу '2004», Дніпропетровськ, 1-15 листопада 2004 р. – Дніпропетровськ: ДНУ. – 2004. – Т. 18. – С. 33-34. (0,1 д.а.).

12. Гудзь Т.П. Прогнозування ймовірності банкрутства підприємства // Матеріали наук.-практ. конф. «Розвиток корпоративного управління в глобальному середовищі», Тернопіль, 22-24 жовтня 2004 р. – Тернопіль: ТАНГ. – 2004. – С. 175-178. (0,2 д.а.).

13. Гудзь Т.П. Статистическая модель определения вероятности банкротства строительных предприятий // Материалы IV Междунар. науч.- практ. конф. «Теория и практика антикризисного менеджмента», Пенза, апрель 2006 г. – Пенза: НОУ «Приволжский Дом знаний». – 2006. – С. 61-63. (0,2 д.а.).

14. Гудзь Т.П. Статистична модель оцінки ймовірності банкрутства виробничих підприємств // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Розвиток економіки в трансформаційний період: глобальний та національний аспекти», Запоріжжя, 20 квітня 2005 р. – Дніпропетровськ: ДНУ. – 2005. – Т. 4. – С. 64-65. (0,1 д.а.).

15. Токар О.В., Гудзь Т.П. Правове забезпечення діяльності підприємств-банкрутів // Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Економічні проблеми розвитку регіонів та підприємств на початку XXI ст.», Полтава, 22-23 листопада 2001 р. – Полтава: ПДТУ ім. Ю. Кондратюка. – 2001. – Т.2. – С. 42-44. (0,1 д.а., з них авторських – 0,03 д.а.). Особистий внесок здобувача – характеристика судової процедури банкрутства згідно чинного законодавства України.

АНОТАЦІЯ

Гудзь Т.П. Система раннього виявлення та подолання фінансової кризи підприємств. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит. – Одеський державний економічний університет, Одеса, 2006.

У дисертаційній роботі розроблена система раннього виявлення та подолання фінансової кризи підприємств. Вона базується на обґрунтуванні взаємозв'язку етапів поглиблення та подолання фінансової кризи як самостійного об'єкту управління і включає: отримані економіко-математичні моделі прогнозування банкрутства підприємств різних галузей діяльності, систематизовані критерії ідентифікації глибини кризових явищ, класифікацію етапів розвитку фінансової кризи за фазами та стадіями, підсистему антикризових заходів.

Результати наукових розробок були впроваджені в діяльність підприємств з метою вирішення різнопланових завдань: складання планів санації, реструктуризації, бізнес-планів, оцінки фінансового стану, інвестиційної привабливості, кредитоспроможності, вартості бізнесу.

Ключові слова: фінансова криза, банкрутство, раннє виявлення, санація, реструктуризація.

АННОТАЦИЯ

Гудзь Т.П. Система раннего выявления и преодоления финансового кризиса предприятий. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.04.01 – финансы, денежное обращение и кредит. – Одесский государственный экономический университет, Одесса, 2006.

В диссертационной работе предложено систему раннего выявления и преодоления финансового кризиса. Она нацелена на мониторинг параметрических характеристик кризисных явлений для своевременной идентификации банкротства и его устранения при сглаживании отрицательных последствий.

Разработанная система раннего выявления и преодоления финансового кризиса основывается на комплексном и системном исследовании теоретических, методических и правовых аспектов банкротства, закономерности развития кризисных явлений. Система состоит из двух последовательных блоков работы: идентификации параметров финансового кризиса и прогнозирования банкротства, по результатам которых осуществляется выбор адекватных мер антикризисного управления.

Блок кризисной диагностики включает перспективный и ретроспективный анализ. Оценка вероятности банкротства проводится путем прогнозирования уровня финансовой независимости на основе выведенных экономико-математических моделей для производственных, торговых, строительных, транспортных и сельскохозяйственных предприятий. В ретроспективе определяется глубина и скорость развития финансового кризиса, выявляются его причинно-следственные связи, особенности и характер поведения. Решение этих задач реализуется с использованием предложенной системы раннего выявления финансового кризиса, которая предполагает его количественную и качественную параметрическую оценку.

Количественная характеристика глубины развития финансового кризиса осуществляется на основе систематизированных критериев по определению стадии кризисов ликвидности, платежеспособности, прибыльности и финансовой устойчивости. Цель проведения специализированных расчетов состоит в распознавании отрицательных явлений согласно установленных взаимосвязей и взаимозависимостей между экономическими процессами. На основании систематизации результатов исследования стадии развития каждой из форм финансового кризиса идентифицируются его общие параметры (фаза, стадия и скорость развития), а также определяется тип финансового состояния предприятия.

Разработанная подсистема раннего выявления финансового кризиса положена в основу выбора адекватных антикризисных мер.

Построение подсистемы преодоления финансового кризиса основывается на классической концепции санации и критическом анализе научного опыта классификации антикризисных мер. Полученные выводы свидетельствуют о том, что реструктуризация является приоритетной формой финансово-экономического оздоровления предприятия. Описанная последовательность выбора адекватных средств санации включает: определение вида стратегии санации в зависимости от этапа жизненного цикла предприятия; формулировку тактической цели санации в

соответствии с глубиной развития финансового кризиса; выбор средств достижения определенной цели в виде группы мер по реструктуризации в зависимости от антикризисной стратегии и стадии жизненного цикла предприятия. Для каждого из предусмотренных вариантов антикризисной тактики разработан типовой набор средств санации. Выбранная предприятием группа антикризисных мер корректируется с учетом выявленных первопричин финансового кризиса и скорости развития кризисных процессов.

Механизм внедрения системы раннего выявления и преодоления финансового кризиса на предприятии описан структурно-логической схемой ее функционирования, которая представляет собой комплекс методических процедур для разработки действенной антикризисной программы. Проведенные экспериментальные расчеты доказали, что основной практической характеристикой системы является ее пригодность для использования при проведении углубленного и экспресс-анализа финансового состояния предприятия, разработке бизнес-плана, плана санации и реструктуризации, оценке эффективности антикризисной программы и инвестиционной привлекательности, определении санационной способности, кредитоспособности и стоимости бизнеса.

Разработанная система раннего выявления и преодоления финансового кризиса предприятий обладает универсальным функциональным характером и достаточно гибким механизмом внедрения. Это способствует адаптации в условиях конкретного предприятия с учетом его особенностей. Использование системы направлено на поднятие управления предприятием на качественно новый уровень, который будет основываться на прогнозируемом развитии деятельности и предупреждении внутренних деструктивных процессов.

Ключевые слова: финансовый кризис, банкротство, раннее выявление, санация, реструктуризация.

ANNOTATION

Goudz T.P. The system of early reaction and financial crisis prevention at enterprises. – Manuscript.

The thesis for Candidate of economic sciences under speciality: 08.04.01 – finances, money circulation and credit. – Odessa State Economic University, Odessa, 2006.

In this dissertation the system of early reaction and financial crisis prevention is suggested. It looks upon interconnection of stages of development and financial crisis overcome as an object of separate managerial system. The elaborated system includes: the deduced economic-mathematic models to forecast bankrupt ay of enterprises specializing in different branches, the substantiated criteria system of crisis development propensity identification, financial crisis development classification according to phases and stages and methodical of appropriate crisis proof measures is described.

The results of this scientific elaboration are introduced info enterprises operation with the purpose of solution of different tasks: readjustment, conversion, and business-plan composition, financial condition, investment attraction, solvency, and business cost evaluation.

Key words: financial crisis, bankruptcy, early reaction, readjustment, conversion.

ГУДЗЬ ТЕТЯНА ПАВЛІВНА

**СИСТЕМА РАНЬОГО ВИЯВЛЕННЯ ТА ПОДОЛАННЯ
ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ ПІДПРИЄМСТВ**

Спеціальність 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Відповідальний за випуск
д.е.н., проф. Ніколенко С.С.

*Підписано до друку 02.10.2006 року.
Формат 148×210. Папір 80 г/м². Друк.ар. 1,0
Тираж 100 прим. Зам. № 1037*

Видано редакційно-видавничим відділом ПУСКУ
36014, м.Полтава, вул.Коваля, 3. к. 115., ☎ 8 (05322) 50-24-81,
e-mail: rio@uccu.org.ua

*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 2288 від 5.09.2005*